

NƏBİ XƏZRİ - 100

DƏNİZ, GÖY, MƏHƏBBƏT ŞAİRİ

Vaqif YUSİFLİ

O. Bakının yaxın kəndlərinin birində - Xırdalanda doğulmuşdu. 1924-cü ilin soyuq bir qış günündə - dekabrın 10-da, yoxsul kəndli Ələkbər kişinin ailəsində...

O, 2007-ci ilin yanvar ayında-yenə soyuq bir qış günündə Bakıda vəfat etdi.

Amma Azərbaycan poeziyasına bir bahar müjdesi gətirdi Nəbi Xəzri.

İlk şeirini 1940-cı ildə qələmə almışdı. Onda 16 yaşı vardı. Şeirin adı «Günəş» idi və bütün yaradıcılığı boyu Günəş onun poeziyasına işıq saçdı.

Nəbi Xəzrisiz nə XX əsrin, nə də indi yaşadığımız XXI əsrin Azərbaycan poeziyasını təsəvvürə gətirmək çətinidir. Onun poeziyası son səksən ilin milli-mənəvi dəyərlərimiz sırasındadır. Heç bir mübaliğəyə, epitetə ehtiyac duymadan deyirik ki, Azərbaycan mentalitetinin dünyaya tanınmasında Nəbi Xəzrinin də özünün və əsərlərinin payı var.

Bu gün ədəbiyyatımızda sözün fiziki mənasında onun yeri görünür. Amma mənəvi mənada Nəbi Xəzri elə öz yerindədir. Onun zərif, incə, məhəbbət dolu lirikası yenə öz hərərətini bizdən əsirgəmir.

Əgər ki, yuxılsam çınar göstərin, Mən ona söykənib arana baxım. Gözlərim görməsə Göy gölü verin, Mən onun gözüylə cahana baxım.

Hər yerdə, həmişə Sənsən gümanım, Canım-gözüm mənəm Azərbaycanım!

Azərbaycan poeziyasında Vətənaid yüzrlərlə, minlərlə şeirlər yazılıb və yazılacaq, çünki «Vətən əcdadımızın mədfənidir» (A.Səhhət). Amma Nəbi Xəzrinin bu misraları nə qəsidedir, nə marşdır, nə də mədhiyyə, bu, Vətən sevgisinin ən poetik və mükəmməl ifadəsidir.

Gəl bələk dünyanı ikiləkdə biz, Dərə mənə düşsün, Dağı sən götür. Qalsın yer üzündə qoşa izimiz Qara mənə düşsün, Ağı sən götür. İlip övladıyıq yazla qış kimi, Fəsilər yaşasın yanaş məndə Biz ki bir yerdəyik gözlə qaş kimi, Gözlər səndə qalsın, Göz yaşı məndə.

Azərbaycan poeziyasında yüzrlərlə, minlərlə sevgi şeirləri yazılıb, yazılır və yazılacaq. Dünya ədəbiyyatına Nizami, Füzuli, Nəsimi kimi eşq mücahidləri bəxş etmişik. Qurbanı, Tufarqanlı, Vaqif, Zakir, Ələsgər, Sarı Aşıq kimi gözəllik, sevgi aşıqları əsrlərdir ki, bizi məhəbbətin iltiyinə səsləyirlər. Nəbi Xəzri də bu

missiyanı XX əsrdə davam etdirən şairlərdən biri idi.

Vələslər titrədi çən ötüşəndə, Ürayım torpağın qəlbini duydu. Sandım ki, üstümə yarpaq düşəndə Təbiət əlini çiynimə qoydu.

Ay bulud, düzlərə çox tələsmə gəl, Onsuz da gur axır dəli Kür orda. Ay külək, dərədən iti əsmə gəl, Axı, tənha qovaq üşüyür orda.

Azərbaycan poeziyasında təbiətə, onun gözəlliklərinə yüzrlərlə, minlərlə şeirlər həsr edilib. Nəbi Xəzrinin şeirlərində də təbiətin öz ətri, öz rəngi, öz duyumu var. Rus şairi Yeqor İsayev yazırdı ki: «Nəbi Xəzrinin şeirləri ağacların yarpaqlarından, havadan, buldundan canlı şəkildə gəlir».

Nəbi Xəzrinin təbiət lirikasında Dağ, Dərə, Çinar, Köhəkşan, Çay, Xəzər poetik simvola çevriliblər. Təbiət harmoniyadan ibarət olduğunu, poeziyanın da təbiətin təbii davamına çevrilməsini, insanla təbiətin ən böyük birliyi Nəbi Xəzri poeziyasında da daha aydın hiss edirik. Böyük tənqidçimiz Yaşar Qarayev yazırdı ki: «Təbiət münasibətdə şairlər müəllimlərdən çox iş görürlər. Çünki burada biliklə yanaşı həyəcan lazımdır, ehtiras lazımdır, sadəcə öyrətmək yox, «yoxludurmaq», alıdırmaq, narahat etmək lazımdır» və fikrimizcə, Nəbi Xəzri də təbiəti necə sevməyin dərslərini öyrədi bizo. Əslində, onun poeziyasında İnsan, Təbiət, Sevgi vəhdət halındadır.

Qarlı bir zirvə olsan, Ağ buludun olaram. Dərin xəyalə dalsan, Mən sükutun olaram. Çəmənlərsən, əgər sən, Sərin yağış çilərim. Əgər dənizə dönsən, Sahilə çevrilərəm.

Vaxtilə ustad tənqidçi Məmməd Arif yazmışdı ki: «Nəbi Xəzrinin öz poetik aləmi-macazlar, bənzmələr, bədii ifadələr aləmi vardır. Bu aləmi o özü yaratmışdır və ona sadiqdir.

Bu poetik aləm çox zəngin mənəvi aləmin-ideyalar, fikirlər, hisslər aləminin gözəl bir inikas formasıdır.

Şairin mənəvi dünyasını mən dörd kəlmə ilə ifadə edərdim: uralıq, genişlik, təmizlik, gözəllik.

Nəbi şeirimizə dağların vüqarını, zirvələrin uralığını, dənizlərin genişliyini, baharın, qarın, çiçəklərin, insan qəlbini, sevgisinin, insani inamın gözəlliyini gətirmişdir».

Zərif duyğular, incə hisslər, ayılı, günəşli, ulduzlu düşüncələr, sevgililəri öz sahibinə səsləyən mavi dəniz, üstündə mavi səma, nə varsa mavi.

Mən bələk bilirəm Nə üçün, Nədən, Dünyanın gündüzi maviyəşibdir? Bələk də sən mavi geyindiyyindən, Yer üzü, Göy üzü Maviyəşibdir.

Nəbi Xəzri lirikasında bir neçə obraz var ki, bu obrazlar simvola, rəmzə çevriliblər. Bunlardan ikisi - Dəniz və Çinar onun şeirlərində tez-tez səslənir. Dəniz məhəbbətin simvolu kimi, Çinar da Vətənin - Azərbaycanın rəmzi kimi... «Dəniz, göy, məhəbbət» seiri XX əsr Azərbaycan poeziyasının sevgi yaddaşdır desəm, yanılmaram.

İnsan sevgisini dənizlə, mavi səma ilə təşbih edən yüzrlərlə şeirlər oxumuşuq, amma Nəbi Xəzrinin şeri İnsanla Təbiətin təşbihinə yox, onun İnsanla vəhdətliliyinə, bütövlüyünə həsr edilib.

İstəsən yuxuna gələrəm sənin, Gələrəm dəniz kimi. Üzüne incilər çilərəm sənin, Çilərəm dəniz kimi. Yoluna şəfaqlar səpərəm hərdən, Səpərəm dəniz kimi. İstəsən üzündən öpərəm hərdən, Öpərəm dəniz kimi.

Nə qədər göylər var, mən səninləyəm, Nə qədər dəniz var, sən mənimsən. «Çinardan nə çox yazırsan? - deyə mənə sual verən oxucuma» - «Çinar və mən» şeri belə bir suala cavab verir. Bu şeirdə Çinar obrazı elə Azərbaycanın öz obrazıdır-təbiətləşən obrazı. Şairin başqa bir şeirində Fransada gördüyü çinardan söz açılır: «Ay bizim çinara oxşayan çinar».

Nəbi Xəzri poeziyasından söz açan müəlliflərdən heç biri onu «təbiət şairi» kimi təsnif etməyib, əslində, buna ehtiyac yoxdur, çünki Nəbi Xəzri elə ilk yaradıcılığında təbiət lövhələri yaratmağın, təbiətin öz poeziyasını duyduğunu ustası olub. Onun təbiət mənzərələri, lövhələri heç bir zaman insansız deyil - onun böyük coşqu ilə şeirə gətirdiyi salxım söyüdürlər, ağ çiçəkləri, Xəzəri, Qız qalası, Ana Kürü, dərələri, dağları məhz insanla ünsiyyətdə gözəlləşir.

Ustad tənqidçimiz M.Arif yazırdı ki: «Nəbi Xəzrinin musiqiyə salınmış və salınmamış şeirləri əslində, nəgmə kimi səslənir. Onun bütün lirik şeirləri nəgmedir, nəgmə kimi yazılmışdır». Baxın: «Nar ağacı, nar çiçəyi, Bir ulduzdu hər çiçəyi», «Səhər çağı Göy meşədən, Dərdik səni, ağ çiçək», «Külək, niyə belə əsirsən, külək? Niyə ümidim kəirsən külək?», «Heç yana getmədin sən yer üzündən, Bəs niyə yer üzünü birdən brəldi?», «Mışıl-mışıl dərələr, Yaşıl-yaşıl dərələr» və s.

Dəniz, Göy, Məhəbbət şairi Nəbi Xəzri keçən əsrin doxsanıncı illərində birdən-birə o hazin lirik şeirlərdən zamanın acı küləklərinin əsdiyi bir ovqata kökləndi. Dünya dəyişirdi, Azərbaycanın başı üstünə qara buludlar almışdı, xain qonşularımız rus imperiyasının dəstəyiylə torpaqlarımızın bir qismini işğal etmişdi, onun arxaladığı Kommunist Partiyası isə artıq tarixin qara səhifələrinə çevrilirdi. Dəniz, Göy, Məhəbbət şairi Nəbi Xəzri o illərdə Zamanla üz-üzə durdu, həyatın, yeni quruluşun, hələlik sistemsiz Sistem yaratdığı xaos, hərəcmərliyə, məmləkətdə baş verən mürəkkəb, başa düşülməz olaylara, əz qala mənəvi dünyamıza hakim kəsilən, bəzən ən zərif hissləri, duyğuları belə «özəlləşdirən» BAZARA qarşı etirazını bildirdi:

Dünya başdan-baş bazar olanda, Şairin yaşamaq haqqı varmıdır? Artıq sevilməkdən söz düş bilməz, Daha yer üzündə sevmək də gecdir! İnsanlar insandan var-dövlət umur, Sənə var-dövlət də qazanmaq gecdir! Şeirə, sonətə də cahın göz yumur, Şeirlə sərvət də qazanmaq gecdir! Nəbi Xəzri o illərdə «Qəm dəftəri», «Zaman çixsa məcrasından», «Xəzan yarpaqları» kitablarını çap etdirdi və o kitablarda olan şeirlərə diqqət yetirsək, görəcəyik ki, şair məmləkətimizdə baş verən hadisələrin heç biri-

nə biganə qalmamışdır («Xocalıda ərik ağacı», «Şuşa», «Şuşa gəlir yuxurlarına», «Çadırlar» və s. şeirlər o illərdə yazıldı. Vaxtilə -Sovet Azərbaycanının xarriqələrini, Milini, Muğanını, Qarabağını, göy Xəzərini, əmək bəhədlərini vəsf edən Nəbi Xəzrinin indi müstəqil Azərbaycanın taleyi düşündürürdü.

Kükürəyib qəzəbdən od tükür qışım, Qolumdan bərk tutsun qardaşım görək. Qarıssa yad elə birçə qarışım, Özüm də torpağa qarışım görək. Çəkin bu torpaqdan qara əlləri! Çəkin Qarabağdan qara əlləri!

... Əlbəttə, bir yazıda Nəbi Xəzrinin çoxcəhətli yaradıcılıq yolu haqqında geniş söz açmaq qeyri-mümkündür. Deyə bilərik ki, bu ustad şairin poeziyası elə öz sağlamlıqna neçə tədqiqət əsərinin (məqalə və monoqrafiaların) mövzusunə çevrilmiş, müxtəlif sənət adamları N.Xəzri haqqında öz ürək sözlərini söyləmişlər. Azərbaycanca M.Arif, M.Hüseyn, M.İbrahimov, M.Cəfər, K.Talıbzadə, Ə.Ağayev, B.Vahabzadə, Y.Qarayev, A.Əfəndiyev, B.Nəbiyev, M.Araz, S.Rüstəmxanlı, A.Abdullazadə, Y.Nəsiri, F.Səfiyeva, R.Əliyev, Ş.Alışanlı, Rusiyada və digər respublikalarda R.Həmzətov, İ.Noneşvili, R.Babacan, Y.İdaşkin, B.Leonov, S.Vasilyev, Y.İsayev, B.Dubrovın, Türkiyədə N.Durmuş, A.-Kabaklı N.Xəzri yaradıcılığında söz açmışlar.

Ancaq bu yazıda N.Xəzri yaradıcılığı ilə bağlı bəzi məqamları yığım şəkildə xatırlatmaq istəyirik.

...Nəbi Xəzri bu yurda, bu torpağa, bu məmləkətə, onun qanla yazılan tarixinə, XX əsr gərəkliliyinə, həm də Dədə Qorqud dünyasına bağlı bir şairdir. «Əfsanəli yuxular» poemasında, «Torpağa sancılan qılınc» pyesində o, Dədə Qorqud dastanlarına müraciət etmiş, qədim-mifik tariximizə müasir dünyamıza boylanmışdır. N.Xəzri türk bəhədri Atilla və onun igidliyi haqqında poema yazmışdı, dinimizin, islamçılığın yaradıcısı Məhəmmədi «Peyğəmbər» əsərində mədh etmişdi.

...Nəbi Xəzrinin 60-cı illərin əmək qəhrəmanı olan Sevil Qaziyevanın ölmünə həsr etdiyi «Günəşin bacısı» poeması üstündən illər keçməsinə baxmayaraq ədəbiyyatımızın incilərindən sayılır. Çünki bu poemada əmək adamının ordenləri, medalları, qazandığı nailiyyətləri deyil, mənəvi dünyası, gənclik arzuları və faciəli ölümü əks olunmuşdu. Çex sonralar o, Qarabağ müharibəsində amansızlıqla qətlə yetirilən Salatin Əsgərova haqqında bir elegiya-poema yazdı.

...Nəbi Xəzri sosrealizmin ədəbiyyatda hakim mövqə tutduğu bir zamanda «Kiçik təpə» poemasını qələmə almışdı və nə qədər mübahisələrə səbəb olsa da, bu poemada o dövr üçün «müsbət» yox, əzabkeş bir azərbaycanlı qürbətkeşin obrazını yaratmışdı.

...Nəbi Xəzri lirik-fəlsəfi poemalar ustası idi. «Ana», «Bacı», «Ömür yoldaşı» poemaları təkə Anası, Bacısı, Ömür yoldaşı haqqında yazılmamışdı, Azərbaycan qadınlarının müqəddəsliyinə poetik himnlər idi bunlar.

(Davamı 5-ci səhifədə)

DƏNİZ, GÖY, MƏHƏBBƏT ŞAİRİ

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

Nəbi Xəzri həm də dramaturq, nasir və publisist idi. Doğrudur, Nəbi Xəzri deyəndə dərhal sənin gözlərimiz qarşısında bir ŞAİR obrazı canlanır. Amma bu ŞAİR obrazı onun nəsrində, dramaturgiyasında və publisistikasında da öz sözünü deyir. Nəbi lirikası, ona xas olan zərif, incə duyğular pyeslərinin də, nəsr əsərlərinin də mətqinə, ruhuna hopur. Əslində, bunları bir-birindən ayırmaq, hansı-nasa üstünlük vermək olmaz. Nəbi Xəzri tarixin və yaşadığı dövrün həqiqətlərini tək-cə şeir və poemalarında deyil, «Sən yanmasan», «Əks-səda», «Mirzə Şəfi Vazeh», «Torpağa sancılan qılınc», «Burla Xatun» pyeslərində, «Heykəlsiz abidə», «Miras» povestlərində də əks etdirirdi.

...Nəbi Xəzri dramaturgiyasında olduğu kimi publisistikasında və ədəbi düşüncələrini ifadə edən məqalələrində də ŞAİR idi. Yəni bu yazılarında da poeziyasına məxsus obrazlı ifadələrdən, bədii təsvir vasitələrindən istifadə edirdi. Amma belə yazılarda tanınmış bir Azərbaycan şairinin hadisələrə obyektiv, ciddi mövqeyi də aydın duyulurdu. Ritorika yox, emosionallıq, hiss-həyəcan hakim idi bu yazılara. «Doqquz gün, doqquz gecə», «Missisipi axan yerdə», «Şimal qutbünün astanasında» publisistik yazıları İran, Amerika və İslandiya səfərlərindən sonra yazılmışdı. O, ustadlarına və öz müasirləri olan şairlərə də bir sıra yazılar həsr etmişdi və bu yazılar əslində, çox gözəl esselər idi. Məsələn, Xalq şairi Süleyman Rüstəm həsr etdiyi bir yazıda deyirdi: «Yadıma F.Dostayevskinin müdrik sözləri düşür. O öz nəslindən deyir ki, biz hamımız Qoqolun «Şinel»indən çıxmışıq. Biz də Süleyman Rüstəm poeziyasından qidalanmışıq. O, bizim əlimizdən tutub, sənətin çətin, ağır, əzablı, əziyyətli, eyni zamanda şərəfli yollarından inamla aparmışdır».

O, müasirliklə, dövrün həqiqətləri ilə nəfəs alan, İNSANı -quran, yaradan, düşünən, böyük arzularla yaşayan İnsanı vəsf edirdi. Bu insan sırf milli-bəhəri duyğularla yaşayan, öz şanlı keçmişilə fəxr edən soydaşımız idi.

Nəbi müəllimlə tez-tez telefonda söhbətləşir, tədbirlərdə görüşürdük. «Azərbaycan» jurnalı redaksiyasına yeni şeirlərini göndərirdi və zəng edib deyirdi ki, o şeirləri birinci sən oxu, çünki sən poeziyadan başın çıxır, həm də mənim daimi oxucularımdansan. Təbii ki, ustadın xahişinə əməl edirdim.

Nəbi Xəzri əsl şair ömrü yaşadı və bu ömür son zərrəsinə qədər xalqına, Vətəninə bağlı idi.

Əsl qəhrəmandır

Əsl şair ki,

Ömrü də xalqın ömrüylə birdir.

Sözümü Xalq şairi Fikrət Qocanın bu misralarıyla bitirirəm.

Şair nəğmə kimi gəlir cahana,

Şair ölümünə mən inanmıram!